

**Прокопенко О.**

*кандидат філософських наук, ст. викладач кафедри  
документознавства та культурно-інформаційної діяльності  
Донбаського державного педагогічного університету*

**УДК 133.3**

### **НЕОКАНТІАНТСЬКІ УСТАНОВКИ ТА ЇХ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ Н.ГАРТМАНА**

*Стаття присвячена важливості загальних розв'язків питань, пов'язаних зі справою об'єктивного обґрунтування цінності. Водночас Н.Гартман зауважував, що вона не прояснює всіх проблем, не звільняє від необхідності детального дослідження. - як та чи інша цінність обґрунтована в даному творі і в естетичних предметах. Комплексне дослідження процесу даної проблеми відкриває можливість обґрунтування оцінки цінності окремого твору. Сам Н.Гартман проаналізував лише теоретичне підґрунтя позитивного знання про цінності взагалі і питання пов'язані з цінностями певного виду. Він усвідомлював ті прогалини, що постають в загальній теорії цінностей.*

*Н.Гартман запропонував різні ступені цінності і оцінки, приписувані ціннісному предметові. Саме оцінка змінюється залежно від обставин (епохи, вибору людей), культурного кола. Зміна перерахованих факторів тягне зміну оцінки. Натомість ступінь цінності є окресленим і незмінним завдяки своїй матерії і залишається такою самою при зміні оцінки.*

**Ключові слова:** естетичні цінності, аксіологія, екзистенційній, онтологія.

**Прокопенко А.**

*кандидат философских наук, ст. преподаватель кафедры  
документоведения и культурно-информационной деятельности  
Донбасского государственного педагогического университета*

### **НЕОКАНТИАНСКИЕ УСТАНОВКИ И ИХ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИЯХ Н.ГАРТМАНА**

*Статья посвящена важности общих решений вопросов, связанных с делом объективного обоснования ценности. В то же время Н.Гартман замечал, что она не проясняет всех проблем, не освобождает от необходимости детального исследования - как та или иная ценность обоснована в данном произведении и в эстетических предметах. Комплексное исследование процесса данной проблемы открывает возможность обоснования оценки*

ценности отдельного произведения. Сам Н.Гартман проанализировал лишь теоретические основы позитивного знания о ценности вообще и вопрос связаны с ценностями определенного вида. Он осознавал те пробелы, которые возникают в общей теории ценностей.

**Ключевые слова:** эстетические ценности, аксиология, экзистенциальной, онтология.

**Prokopenko O.**

*Ph.D., senior lecturer. The department of documentation and the cultural and information activities Donbass State Pedagogical University*

**NEOKANTIANSTKI INSTALLATION AND RETHINKING IN  
RESEARCH N.GARTMANA**

*The article is devoted to the importance of common solutions 'responsibilities of the issues, connected 'connected with a case of 'objective justification values. At the same time N.Gartman noticed that it was not clear for all the problems, does not exempt from the need for a detailed study. - how one or another of the value valid in this work and in the aesthetic objects. A comprehensive study of the process of the problem opens up the possibility of a substantiation of assessment of the value of a particular work. Himself N.Gartman analyzed only the theoretical foundations of the positive knowledge of the values in General and the question of pares linked with the values of a certain type. He was aware of the gaps that arise in the General theory of values.*

*For the modern axiology thought the key issue is the opposition of subjectivism and objectivism. Against the ruling in the beginning of XX century axiological subjective judgments were made by supporters of by an axiology objectivism. The dispute between the supporters and opponents of axiological subjectivism primarily addresses several aspects of values, namely: the way of existence values, evaluation criteria, as well as the nature of evaluating the proposals.*

*Domination of the beginning of XX century aesthetic subjectivism was met with sharp criticism on the part of the of 'objective , among which can be called the N.Gartmana . In his opinion, the value can not exist independently of objects, they are always values, something that can not be interpreted as something subjective.*

*Axiological reasoning N.Gartmana, as its ontological reflection, based on the thesis about the rationality of the structure of our world, that is arises from the conviction that our knowledge corresponds to a cognitive object. Therefore, the reference to the object and its properties may indicate the existence of values. Is based on this approval objectivity values in theory N.Gartman .*

*N.Gartman proposed various degree of values and evaluation, the value attributed to the subject. It is the assessment varies depending on the circumstances (age, the choice of the people), a cultural group. Changing these factors entail a change in estimate. But the extent of the value of a definite and constant due to its matter and will remain the same when you change assessment..*

*Moral values are higher, although there may be a situation, when the aesthetic values of the above. If, as noted N.Gartman, someone in a hurry to the cinema, and someone else wants to be informed about the schedule of movement of trains, the moral values can be devoted to aesthetic values.*

**Keywords:** *aesthetic values, axiology, existential, ontology.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** На зламі епох, зокрема, на початку ХХ століття відбувається інтенсивний пошук нових цінностей та ідей, які здатні гармонізувати не тільки саме життя, але й надати йому певний імпульс для подальшого руху у майбутнє. Тому творчі пошуки в художній культурі завжди орієнтовані на філософське та світоглядне розуміння митцями нової реальності. Історія минулого століття знає багато видатних філософів, які і своєю творчістю, і особистим життям продемонстрували всьому світові складний драматизм своєї епохи. Саме з цієї точки зору актуальним є дослідження естетичного виміру загальної онтології німецького філософа Н.Гартмана.

В екзистенційній онтології цінності знаходять своє місце серед справжньої дійсності, яка потребує для свого виявлення якогось носія або іншого побутового підґрунтя. Але цим справа не вичерпується, оскільки «жодна форма чи зміна способу існування, а тому ані ідеальний побут, ані реальний побут, ані бажаний побут» не підходять для того, щоб визначити способи, в яких моральні цінності існують. У онтології цінності розміщуються посеред буття, кваліфікованого в той чи інший спосіб відповідно до побуту, але не рівноцінного, рівносильного властивостям.

Н.Гартман звернув увагу на те, що цінності не входять до головних категорій онтології, якими є спосіб існування, форма, тема. Результатом такого твердження є постулат про розширення онтології у сферу цінностей, з прийняттям до уваги внесених до них екзистенційних та формальних змін.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** В сучасній філософії та методології науки стає дедалі більш актуальною проблема пошуку онтологічних підвалин філософського знання. Протягом останніх десятиріч у цій сфері простежується чітко

виражена тенденція до більш глибокого та детального історико-філософського аналізу цих проблем, що покликаний узагальнити й систематизувати, об'єднати в одне ціле досягнення філософської теорії гносеології та онтології, цінності та аксіології, методології природничо-наукового та гуманітарного пізнання.

Всі необхідні передумови для цього були закладені «критичним ідеалізмом» І.Канта, зокрема порівняльним аналізом теоретичного та практичного розуму, конститутивних і регулятивних принципів, осмисленням апіорних форм усякого можливого знання. Важливу роль зіграло його вчення про «максими розуму» - суб'єктивні основоположення, виведені не з природи об'єкта, а з інтересу розуму стосовно «деякої можливої досконалості» пізнання цього об'єкта. На жаль, численні послідовники Канта зігнорували цю «максиму» філософії свого вчителя, постійно впадаючи у крайнощі. Так, уже неокантіанці різко протиставили «пізнавальне» і «ціннісне» («судження факту» і «судження цінності»), що стало головною проблемою всього подальшого розвитку філософії та методології науки. У Г.Ріккєрта згадана дихотомія ґрунтується на протиставленні буття і «царства цінностей», у В.Віндельбандта – буття і «нормативної свідомості». Звідси уявлення про два діаметрально протилежні методи – генералізуючий (або номотетичний) та індивідуалізуючий (або ідеографічний), якими послуговуються, відповідно, природничі науки і науки про культуру. Трактуючи філософію як вчення про принципи абсолютної оцінки, чисте вчення про цінності, неокантіанці баденської школи, зрозуміло, не надто переймалися ціннісними потенціями самого наукового знання, хоч і залишили помітний слід в аксіології знання.

Проблемами нової онтології та її експлікацій займалися такі відомі представники західної соціології науки, як М.Шелер, Е.Дюркгейм, К.Мангейм, В.Старк, Т.Парсонс.

Проблеми онтології людського буття, цінностей і ціннісних орієнтацій розглядалися такими українськими філософами, як І.Бичко, А.Гордієнко, В.Горський, А.Єрмоленко, С.Кримський, В.Малахов, М.Попович, І.Федь, В.Шинкарук, О.Яценко та ін. Історико-філософський аспект цієї тематики представлений в працях провідних дослідників західної філософської думки (І.Бичко, Я.Любимий, В.Лях, В.Пазенок, Є.Причепій, К.Райда, Л.Ситніченко, О.Соболь, В.Хміль, В.Ярошовець). У російській філософській думці слід відзначити дослідження Г.Вижлецова, І.Зеленкова, М.Кагана, Л.Мікешіної, Л.Столовича, М.Туровського, в яких ґрунтовно досліджуються проблеми сучасного ставлення до теорії цінностей,

вказується на особливості функціонування цінностей у сучасному суспільстві.

• **Метою статті** є цілісний історико-філософський аналіз основних концептуальних засад критичної онтології та аксіології Н.Гартмана. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити **завдання**: розглянути онтологічну систему Н.Гартмана під кутом зору можливості її використання як методологічної основи для аналізу сучасної теорії естетичних цінностей.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Аксіологічна проблематика стає одним з впливових напрямків у культурофілософії: в цей час поняття «цінність» набувши значення філософської категорії, які дедалі частіше застосовують у філософії, етиці та естетиці, воно стає головним у філософії цінностей, яка увійшла до філософії завдяки працям Г.Лотце та представників баденської школи неокантіанства.

Підхопивши та взявши на озброєння ідеї аксіології, західні мислителі почали застосовувати їх у розв'язанні своїх головних проблем, зокрема природи прекрасного та художнього на підставі ціннісної природи цих явищ. Дослідження ці велися у контексті теоретичних систем. Проте науковці розглядали проблему естетичної цінності переважно з двох точок зору: як «якість досвіду» або як «якість об'єкта в досвіді». Згідно з першою точкою зору, цінність виникає тільки в самому естетичному досвіді як функція психологічних реакцій індивіда. У цьому випадку цінність розглядають як явище цілком об'єктивне. Згідно з другою точкою зору, цінність є властивістю самого предмета, безвідносно до людини, яка його сприймає, існує до її виявлення і є об'єктивністю за своєю природою.

Об'єктивне розуміння цінностей притаманне Н.Гартману. Наукові наставники Н.Гартмана неокантіанці Г.Коген та П.Наторп спрямували увагу молодого філософа на вчення Платона про ідеї. Крім філософії Платона та Канта Н.Гартман займається філософією Арістотеля та Гегеля – ці філософи відіграли значну роль у формуванні його світогляду. Проте у перший період його діяльності наявний вплив неокантіанської Марбурзької школи, в дусі якої написані його ранні праці. Від його впливу, за словами Т.Горнштейн, Н.Гартман не позбавився навіть після його відкритого відходу від неокантіанства. [7]

У першій половині XX століття в Німеччині з приходом до влади Гітлера більшість неокантіанців (Е.Кассіпер ті ін.) були змушені

емігрувати; ті ж, хто залишився, були приречені на мовчання – неокантіанство, по суті, зійшло зі сцени філософських досліджень. Проте тим ціннішим для нас є відголити культурофілософських ідей неокантіанства, що простежуються у окремих філософів, у тому числі й Н.Гартман.

Н.Гартман інтерпретував вчення Канта в суб'єктивному дусі, вважаючи, що існування його має бути окреслено «логізованою» теорією пізнання. Тому марбурці, на підставі вчення Канта про «непізнаність речей у собі», оголосили «атавізмом» будь-яку онтологію, оскільки якщо «в собі існуюче буття не підвладне пізнанню, відповідно його взагалі немає» [6].

Н.Гартман, виступаючи проти подібного тлумачення Кантівської «речі у собі», втім намагається відбудувати істинний смисл кантівського вчення, «вважаючи, що Кант визнавав об'єктивне існування «речей у собі», якісно усвідомлював головне онтологічне питання. Переконаність же неокантіанців щодо обмеження філософії полягає лише в тому, що остання постає теорією пізнання. Філософ звертає увагу на те, що жодна істина існуючої філософської системи не обходилася без онтологічного фундаменту, тому будь-яка філософська проблема має онтологічну природу. Звичайно, зауваження Н.Гартмана є цілком доречним, проте «критикуючи однобічність нестандартного гносеологізму, - відзначає Т.Горнштейн, - Н.Гартман захищає такий же самий однобічний та догматичний онтологізм. [7]

Н.Гартман прагне обґрунтувати таку філософську позицію, яка спиралася б на об'єктивний ідеалізм, протилежний ідеалізму суб'єктивному. Головне в «критичній» онтології Н.Гартмана – вчення про багат шарову структуру буття та специфічні автономні категорії кожного шару. Загальнопочатковою тезою вчення Н.Гартмана є те, що буття будується немовби у двох вимірах. З одного боку, це чотири чітко відокремлені сфери буття, а з іншого – це окремі буттєві шаблі цих форм. Серед сфер буття Н.Гартман розрізняє дві первинні сфери – реальна та ідеальна, які можна означити ще й як спосіб буття, та дві вторинні – пізнавальна та логічна сфера. Відхилення первинних сфер до вторинних постає у вигляді зв'язку пізнавальної сфери з реальним способом буття, а логічної – з ідеальним буттям. Найвідомішими видами ідеального буття є царство сутностей та цінностей, а також математичне буття.

Основні аксіологічні ідеї Н.Гартман висловив у своїй відомій роботі «Етика», а також в роботі «До основоположних онтологій». Цінності тут розглядаються як те, що відрізняється від всього іншого своїм способом буття. Це, по-перше, буття ідеальне, яке Н.Гартман

протиставляє реальному буттю. Цінності не залежать від того, відповідає їм якась реальність або ні. Вони існують поза світом реальних речей, але це не означає, що вони не існують взагалі. Крім того, слід розрізняти цінності і те, що є цінним, носіїв цінностей, останнє належить до світу реальних речей. Лише реалізуючись, набуваючи «ваги реальності», цінність викликає реакцію людини. Втім, ідеальне буття – це буття не лише цінностей, але й математичних об'єктів, загальних якостей, душевних явищ. Чим відрізняються цінності за способом буття від інших ідеальних сутностей? – розмірковує Н.Гартман. Цінності мають нормативну дію, є чимось належним, чого немає в інших ідеальних об'єктах.

Цінності не можна «втягувати» з реальних випадків, наприклад, моральні цінності – з фактичних вчинків людини, але можна охоплювати незалежно від них, а часто навіть у суперечності з ними. Чи реалізується цінність у вчинку можна дізнатися лише тоді, коли маса цінність вже усвідомлена і її можна прикласти до вчинку. Разом з тим, цінності завжди орієнтовані на реальність, вигадані випадки ціннісне почуття серйозно не сприймає. Цінності утворюють ідеальний предмет чуттєвих актів людини, їх об'єктивний зміст. Досягнуте в ціннісних реакціях сутнісне бачення є ідеальним в собі суцього. Цінності незалежні від ціннісного почуття. Прогалини у ціннісному почутті не означають небуття цінностей. Цінності не залежать від історичних змін в уявленнях про цінності. Вони завжди залишаються одними і тими самими.

Всі описані погляди на цінності можна вважати об'єктивістськими, згідно з ними цінності існують незалежно від індивідуальної свідомості, навпаки, детермінують її. Проте в класичний період розвитку аксіології існували й інші, суб'єктивістські пояснення цінностей. Відповідно до них цінності зароджуються безпосередньо у психіці людини, хоча і під впливом предметів. Вони є психічними явищами за своєю сутністю. Існувало декілька варіантів таких суб'єктивістських поглядів. Так зване натуралістичне тлумачення цінностей пов'язувало їх з бажанням і потребами людини. Існувала волютаристська концепція цінностей, яка вважала цінним те, що відповідає волінню людини. Прибічником цієї концепції був засновник Марбурзької школи неокантіанства Г.Коген. Він стверджував, що цінності пов'язані з «чистим волінням» трансцендентального суб'єкта, яка постійно заново покладається людиною, що мислить. На позиціях аксіологічного волютаризму знаходився й інший німецький філософ і психолог Г.Мюнстерберг.

Н.Гартман мав виразне бачення людини і її світу, для якого основну роль відігравали цінності. Він стверджував, що людина не

знаходить цінності в природі, вона має створити умови для їх виникнення та проявів у світі, це те, що сягає до сфери буття, котру становлять цінності. Людина, на думку Н.Гартмана, не створює цінності прямо, але їх «співтворює», витворюючи «ціннісне підґрунтя», тобто певний фундамент, на якому цінність може з'явитися. Цінність вимагає появи предмета, на основі якого вона могла б з'явитися, а створення таких предметів є основним правилом реалізації людини як особистості. Цінності не з'являються в фізичній сфері нашого світу, а в дійсності, створеній людиною (йдеться про соціокультурний світ). Н.Гартман підкреслює, що творення дійсності такого типу є надзвичайно необхідним актом у випадку реалізації цінностей [7].

На думку німецького філософа, людина відчуває потребу володіння і пізнання цінностей та їх реалізації, наскільки це можливе в оточуючому їй світі. Без безпосереднього та інтуїтивного спілкування з цінностями, без радості, яку їй дає це спілкування, людина стає глибоко нещасною. Йдеться не про відносні цінності, пов'язані з суто життєвими проблемами, але про, «абсолютні в своїй іманентній якості, оскільки їх реалізація залежить від творчої сили людини» [8].

Ключовим моментом для аксіології Н.Гартмана є проблема форми цінності. Згідно з його аксіологічною концепцією, цінності є особливого виду якісними детермінаціями предметного характеру, але формою відрізняються від форми предмету, що є їх фундаментом. Із формального погляду цінність не є суб'єктом, рисом, процесом, властивістю, реляцією чи ідеальною якістю. Натомість вона є особливою кваліфікацією предмета. Іншими словами, форму цінності визначає її прислугування. Це не означає, що цінність є рисою чи властивістю предмета.

Важливим аспектом аксіологічної теорії Н.Гартмана є питання способу існування цінності. Цінності не мають реального способу існування навіть коли постають як цінності певного реального предмета (речі, чину, особи). Цінності не мають також інтенціонального існування, наприклад, естетичні цінності не існують інтенціонально, хоча й служать інтенціональним формам буття; натомість моральні цінності у теорії Гартмана мають якийсь сильніший спосіб існування. Будучи особливого виду детермінантою певних реальних індивідуальних предметів, цінності не можуть мати ідеального способу існування.

Не можна усім цінностям приписати якийсь один спосіб існування. Як стверджує Н. Гартман, різні цінності мають різні способи існування, в результаті чого носіями цінності можуть бути як



реальні предмети, так і інтенціональні. Більш того, будучи залежними у своєму існуванні від носіїв, деякі цінності можуть однаково продовжувати існувати навіть після знищення останніх. Міркування Н.Гартмана щодо способу існування цінності стосуються лише деяких її видів. Натомість він оминає питання способу існування цінності, дані в індивідуальному досвіді, тобто якісь конкретні цінності. Як твердить філософ: «це сфера цілком нових положень» [8].

Німецький філософ зазначав «Кожна цінність має певний рівень своєї цінності, оскільки вона завжди є необхідним ознаменуванням цінності» [6]. Проблема з'являється в той момент, коли ,маючи справу з двома цінностями, маємо визначити, що їх рівень є однаковий, або ж одна вища за іншу. Ці проблеми пов'язані з незнанням того, що означає цей ступінь цінності. Чи пов'язана вона з матерією цінності, чи зі способом її існування, чи на сам кінець з необхідністю її існування.

На думку Н.Гартмана, можна порівнювати між собою не лише цінності, що належать до якогось певного виду, але також цінності різних типів.

Н.Гартман запропонував різні ступені цінності і оцінки, приписувані ціннісному предметові. Саме оцінка змінюється залежно від обставин (епохи, вибору людей), культурного кола. Зміна перерахованих факторів тягне зміну оцінки. Натомість ступінь цінності є окресленим і незмінним завдяки своїй матерії і залишається такою самою при зміні оцінки.

Моральні цінності - є вищими, хоча можуть існувати ситуації, коли естетичні цінності є вищими. Якщо, як зауважує Н.Гартман, хтось поспішає в кінотеатр, а хтось інший хоче, аби його інформували про розклад руху потягів, тоді моральна цінність може бути присвячена естетичній цінності.

Для аксіології Н.Гартмана характерним є погляд, що існують такі цінності, характер яких є не лише об'єктивний, але навіть абсолютний. Передусім це стосується моральних цінностей і спирається на аксіологічному досвіді та аналізі явищ пов'язаних з відповідальністю. Н.Гартман говорить також про абсолютність естетичних цінностей.

У своїх аксіологічних роздумах багато уваги Н.Гартман присвятив питанню про релятивність цінності. Проблема релятивності цінності належить до тих в історії аксіології, щодо яких точилися досить гострі суперечки, до яких доходило найчастіше в результаті перенесення на теоретичну площину наукових дискусій, що постають щоденно через конфронтацію різних поглядів і

ставлення людей до цінностей. У цих дискусіях були представлені різні поняття відносності, а також суб'єктивності, що ускладнювало відповідне наукове формулювання положень загальної аксіології.

Положення щодо відносності цінності безпосередньо пов'язане з основними моментами загальної аксіології, тобто, розглядаючи питання про відносність цінності, треба взяти до уваги проблему структури цінностей, способу їх існування, а також зв'язку між ними.

Здійснений німецьким філософом аналіз проблеми релятивності цінності має глибоке теоретичне обґрунтування. Ефективність спостережень щодо відносності цінності залежить від попередньо проведених онтологічних досліджень предмета, на ґрунті якого ці цінності з'являються. Однак це не виглядає запозичених так, що аксіологічний аналіз можливий лише після застосування понять з галузі онтології. Навпаки, на нашу думку, слід звертатись не до цих моментів, а прагнути схопити цінності у спосіб, яким вони самі нам презентуються. Бажано не приймати якусь онтологію цінності, а брати до уваги існування цінності.

Визнаючи існування багатьох видів цінності, Н.Гартман говорить про необхідність розв'язання проблеми їх ймовірної „відносності” щодо окремих видів цінності і надалі вирішувати питання в кожній групі, не зважаючи при цьому на результати, отримані у випадку інших груп.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** В статті здійснена спроба, що потрібно шукати якийсь проміжний спосіб існування. Не відомо, чи мав він тоді на увазі будь-які цінності чи тільки цінності моральні. Або ж можливо треба розбудувати екзистенційну онтологію та шукати різні способи існування для різних типів цінностей. У кожному з цих випадків важливим є посилення на цінності як кваліфікації тих чи інших предметів.

Можна погодитись з Н.Гартманом, що цінність є якісною кваліфікацією предмета, але іншого роду, ніж його властивості. Він пропонує розуміння цінності як нового якісного виміру предмету – носія цінності. Предмет кваліфікується звичайними якістьми, але після виконання певних умов ніби змушений «висунутися» в інший вимір, вимір цінності. Це особливе виразно видно на прикладі моральних цінностей. Ми маємо можливість реалізувати різні цінності. Певний людський вчинок тоді набуває морального виміру (поза своїми природними властивостями), якщо до деяких предметів він був спрямований таким чином, що досягав ціннісного їх виміру, підтримуючи або знищуючи ці цінності.

Отже, Н.Гартман як найзначніший представник об'єктивістського метафізичного напрямку свого часу вніс неабиякий внесок в розуміння цінностей та розбудову їхньої онтології.

### **Література**

1. Гартман Н. Эстетика / Н. Гартман. – М. : Изд-во иностр. лит., 1958 – 692 с.
2. Гартман Н. Старая и новая онтология / Пер. Д. Мироновой // Историко-философский ежегодник 1988. — М. : Наука, 1988. — С. 320—324.
3. Гартман Н. Систематическая философия в собственном изложении // Фауст и Заратустра / Пер. с нем. — СПб. : Азбука, 2001.
4. Гартман Н. Проблема духовного бытия. Исследования к обоснованию философии истории и наук о духе / Н.Гартман // Культурология. XX век. — М. , 1995.
5. . Гартман Н. Этика / Пер. с нем. А. Б. Глаголева под ред. Ю. С. Медведева, Д. В. Скляднева. — СПб. : Фонд Университет: Владимир Даль, 2002.
6. Гартман Н. К основоположению онтологии / Пер. с нем. Ю. В. Медведева под ред. Д. В. Скляднева. — СПб. : Наука, 2003. — 639 с.
7. Горнштейн Т.Н. Философия Николая Гартмана. (Критический анализ основных проблем онтологии) / Т.Н. Горнштейн – Л. : Наука, 1969. – 280с.
8. Hartmann, Nicolai. Ethik, 4th ed. Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1962. English translation by Stanton Coit, Ethics. London: George Allen & Unwin and New York: Humanities Press, Inc.; 1932.
9. Hartmann, Nicolai. Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis Berlin: Walter de Gruyter, 1921. [Reviewed by Hans-Georg Gadamer in Logos 12 (1923), 340-359]

### **Скиртач В.**

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально – політичних та правових наук ДВНЗ «ДДПУ»*

**УДК 14: (00+62)**

### **ПРИРОДИ ЛЮДИНИ У ГОРИЗОНТІ СУЧАСНИХ ДИСКУСІЙ**

*У статті дослідженні сучасні дискусії щодо природи людини, викликані останніми досягненнями у галузі біотехнологій. Показано, що домінування позитивістських форм приводить до розриву зв'язків філософії освіти з соціальною практикою, тоді як умовами розвитку філософії людини в сучасну епоху і гарантом її соціальної затребуваності повинна стати орієнтація на практику соціального утворення людини. Доведено, що сутність людини можна знайти не в особливостях нейрофізіологічних або генетичних структур, а в різноманітності її відношення зі світом.*